

KUR'AN'DA CEZALARIN AFFI, SULH VE TÖVBE

Ahmet Reçber*

Atıf@ Rençber, A, (2017), Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh Ve Tövbe, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 38, s. 59-78.

Öz

Kur'an'da cezalarla ilgili hükümlerde, suçun niteliğine göre belirlenmiş hadler vardır. Bu hadler Allah-ü Teâlâ'nın belirlemiş olduğu cezalardır. Allah'ın hukukuyla ilgili olanlarda, insanın affetme veya başka türlü tasarrufta bulunma hakkı bulunmamaktadır. Kimse o yetkiye sahip değildir. Kimse kendini yeryüzünde Allah'ın vekili olarak belirleyerek, bu konuda cezayı artırma veya hafifletme gibi bir tasarrufta bulunamaz. Hristiyanlıkta olduğu gibi kilisenin veya papanın Allah adına kararlar vermeleri, istediklerini affetmeleri veya cezalandırmaları tarzında İslam'da kişilerin veya kurumların hiçbir yetkisi yoktur. İslam'da kul ile ilgili olan haklarda mağdur kişi, isterse cezanın uygulanmasını talep eder ve ceza uygulanır; isterse cezayı affeder. Kısas konusunda maktul ailesi cezanın uygulanmaması karşılığında diyet de isteyebilir. Ama cezanın affedilmesi teşvik edilmiş ve böyle yapanların mükâfatlarının, Allah'ın yanında olduğu Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Kur'an'da kulun bazı durumlarda işlediği hatalardan pişman olup tövbe etmesi de Allah'ın merhametinin bir eseri olarak, kulun cezadan kurtulması için bir yoldur. Bunlar suça ve suçun niteliğine göre değişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ceza, Af, Sulh, Tövbe, Suç, Had, Hukuk.

Abstract Forgiveness In the Koran

Into the Koran, in provisions that are about the punishments there are limits determined according to the nature of the crime. These limits are the punishments determined by Allah. In punishments, which are about Allah's law, people have no right to forgive or behave otherwise. Nobody can present a vision like relieving or increasing the punishment by defining himself as the agent of Allah. In Christianity, the Church or the Pope can decide by the name of God, can forgive or punish whoever they want, but there is nothing like this in Islam. In Islam in the rights that are about the human beings, if the man wants, he can demand the execution of

* Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, arençber72@hotmail.com

punishment and the punishment is enforced. If he wants, he can forgive. But the forgiveness is supported and it is stated in Koran that the reward of these forgivers will be given by Allah. In Koran, the regrets of human beings in some cases and their repentance are also a way to get out of punishment as a result of Allah's mercy. This change according to the crime and the nature of crime.

Keywords: Ceza, Af, Sulh, Tövbe, Suç, Had, Hukuk.

Giriş

Bütün hukuk sistemlerinde toplum düzenini korumaya matuf konulmuş cezalar bulunmaktadır. Suçun niteliğine göre belirlenen cezalar toplumdan topluma değişebilmektedir. Suçun kişiye veya devlete karşı işlenmesi, bireysel veya örgütsel olması, ilk defa veya tekrarlanarak işlenmesi ve benzeri durumlara göre cezaların şiddeti artırılabilir veya azaltılabilmektedir. Suça karşı bir cezayı öngören hukuk sistemlerinde affa da yer verildiği bilinmektedir.

Af, ceza verebilecek durumda iken kişinin cezadan vazgeçmesidir. Kişi kendisiyle ilgili olan haklarda affetme yetkisine sahiptir. Toplumun veya bireyin, suç üzerinde devam eden haklarının tamamından veya bir kısmından feragat etmesine "af" denir. İslâm Hukuku'nda af, cezayı düşüren nedenlerden biridir; fakat bütün suçları kapsamaz. Örneğin, had cezalarında affın hiçbir etkinliği yoktur.¹

Müslümanlar arasında affetmek, yapılanlara sabır göstermek ve intikam almamak teşvik edilmiştir.² Pozitivistler af yetkisinin –istisnâ olarak– "siyasi suçlar" için kullanılmasının haklı görülebileceği fikrindedirler. Umumî suç (tabii suç) faillerini af için sebep yoktur. Bu sebepten toplum savunmasına, ceza adaletinin vakarına ve gayesine zarar verilmiş olur ve af kör bir merhamet haline gelir.³ Hümanist doktrin affı reddetmemektedir.⁴

Eski Ön Asya'da affetme yetkisi, öncelikle krallara aitti. Ön Asya yasalarında, örf ve âdetlere dayandığı anlaşılan, suçlu hakkında ölüm kalım kararı verme hakkının, ölen tarafın ailesine bırakıldığı birkaç madde bulunmaktadır. Orta Asur Yasaları Tablet B sütun 2 de "mirası bölünmemiş kardeşler arasından biri, bir cana son verirse, onu can sahibine

¹ Esra Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, (İstanbul: Seçkin Yay., 2011), 58, 59.

² Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr (ö. 1973), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyetu li'n-Neşr, 1984), 27: 123.

³ Faruk Erem, *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku*, (Ankara, Ankara Hukuk Fak., Yay., 1971), 2: 416.

⁴ Erem, *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku*, 2: 426.

vereceklerdir. Can sahibi, isterse onu öldürür, isterse affeder, isterse mirasını alır” denilmektedir.¹

Suç ve ceza dengesi, cezalarda en önemli konudur. Allah, yapılan suça göre cezayı da belirlemiştir. Ceza belirlendikten sonra affi teşvik etmiştir. Her iki seçenek de mağdur veya yakınlarının tercihine bırakılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de, “Kötülüğün cezası da misli bir kötülüktür, (ona denk bir cezadır); fakat her kim affedip ıslah ederse onun da ecri Allah’a aittir. O, asla zalimleri sevmez.” (Şûrâ 42/40). Buyrulmaktadır. Peygamber (s.a.v) de, müminlere kendilerine karşı suç işleyen ya da hatalı davrananları affetmeyi tavsiye ederek, şöyle buyurmuştur: “Allah affeden bir kulun ancak izzetini (şerefini), artırır.”² buyurmuştur. Başka bir Hadis’te, Yine Peygamber (s.a.v.), “Sana zulmeden affet, sana küsene git, sana kötülük yapana iyilik yap, Aleyhine de olsa hakkı söyle.”³ buyurmuştur. Diğer bir hadis’te de “Elinizden geldiği kadar Müslümanların cezalarını kaldırmaya çalışın. Onun için bir çıkış varsa, bırakın gitsin. Hâkimlerin (yetkili merciin) affa hata etmesi, cezalandırmada hata etmesinden hayırlıdır.”⁴ ifadesiyle affı tavsiye etmiştir.⁵ Ayet ve hadislerde önemli ölçüde affa teşvikler vardır. Affın sahibinin mükâfatlandırılacağı belirtilir. Mü’min kişi, kendisine veya yakınına karşı yapılan hatayı aff ederek bu mükâfatı kazanır. Affetmek, affedilenin, affeden kişiye karşı minnet ve muhabbet duymasına neden olur. Maddi ve manevi kazanımlara vesile olur.

Cezalarda karşılıklılık Kur’an’ın temel prensibidir. Yapılan bir fiile karşı bir ceza verilecekse, bu cezanın yapılan fiilden daha ağır olmaması gerekir. Adalet bu şekilde yerini bulur. Ceza verilirken haddi aşmak, yeni bir adaletsizliğe yol açar. “Eğer bir kimseye ve bir topluma ceza verecekseniz, cezalandırıldığınız gibi (o miktar üzerinden) cezalandırın; fakat kendinizi tutarsanız, bilin ki güçlülere göğüs germesini bilenler için, bu tutum daha hayırlıdır.” (Nahl 16/126). İbn Âşûr bu ayeti tefsir ederken, müşrikleri cezalandırmada adil olunmasını, haddin aşılmasının vacip olduğunu belirtir. Ayet, affetmeyi teşvik etmektedir. Af, düşmanlığı yok etmekte daha etkilidir. Ayrıca affın, cezalandırmaktan daha hayırlı olduğu beyan edilmektedir.⁶

¹ Belkıs Dinçol, *Eski Ön Asya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, (İstanbul, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yay., 2003), 43.

² Müslim, (ö. 261/875) “Birr”, 69.

³ Ahmed b. Hanbel, (ö. 241/855) Müsned, 1: 158.

⁴ Tirmizî, (ö. 279/892) “Hudûd”, 2.

⁵ Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, (Ankara: Sistem Ofset Yay., 2012), 276.

⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 13: 336.

Kur'ân ve Sünnete göre, affin kapsamı ve Allah'ın bağışlayıcılığı çok geniştir. Suçlu kişi eğer pişmanlık duyarsa, bunun her zaman Allah katında kabul edilebileceğini ummalıdır. Suç işleyen ilelebet yaptığı suçun esiri değildir. Tövbe etmediği, gerektiğinde aynı zamanda da helâlleşmediği takdirde hep suçunun esiri ve rehini olarak kalır. (Bkz. Müddessir, 74: 38) fitraten vicdanının sesini duyarak yaptığı yanlıştan pişmanlık duyduğunda, Allah'ın af kapısı sonuna kadar açıktır. “De ki: Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Zümer 39/53). Ayet şirk hariç, her türlü günahın (tövbe edilmesi şartıyla) affedilebileceğini bildirmektedir. Akşit'e göre “Cemî'an” kelimesi, bütün günahları içine almaktadır. İslâm ceza hukukunda devletin hudûd ve cinayet cezaları hakkında af yetkisi yoktur. Kisas ve diyet cezaları şahsî hak olduğundan, hak sahibinin şahsî affıyla düştüğü gibi sulh ile de düşer.¹ Af, cezanın düşmesinin amillerinden biridir. Af hakkı; mağdurun, varislerinin, yakınlarının ya da bunlardan birisinin bulunmaması durumunda idarenin tasarrufundadır. Af, bazı cezalarda etkin; bazılarında değildir.²

Ümmetin icmasıyla, kisasın affı kabul edilmiştir. Kıyas hükmüne göre de af kabul edilmiştir. Kisas, hak olduğu gibi, kisası affetmek de hak kabul edilmiştir. Peygamber (s.a.v.), müşrikleri dahi affederdi. Peygamber (s.a.v.), müşriklerden ve Yahudilerden eziyet görmesine rağmen, onları affetmiştir. Bunun sonucunda insanlar, bölük bölük İslam'ı kabul etmişlerdir.³

Kisasta af, kısıstan meccanen (karşılıksız) olarak vazgeçilmesini ifade eder. Diyet de bunun karşılıklı şeklidir. Kur'an'da ve hadislerde kisasın affedilmesi teşvik edilmiştir. “Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa, mükâfatı Allah'a aittir” (Şurâ 42/40). Bu ayetle Müslümanlar, inanç özgürlüğü tanımayan putperest Mekkelilerin ağır baskıları altında yaşadıkları ve henüz suçlunun kamu adına cezalandırılmasını sağlayacak bir örgütlenmeye sahip olmadıkları bir dönemde dahi, başkasının hakkına saldırı niteliği taşıyan bir eyleme karşı gösterilen, toplumsal ve bireysel tepkinin mahiyeti ve sonuçları, yani bir bakıma suç ve cezanın fikrî temelleri üzerinde düşünmeye yöneltilmektedir.⁴ Esasen bu, –bu ayetlerden çok– başka deliller ışığında incelenmesi gereken bir konudur. Allah, affediciye ecir vaat etmiştir. Bu mükâfatı belirlememiş olması, affı daha çok teşvik etmek içindir.⁵ “Ey

¹ M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, (İstanbul: Gaye Vakfı Yay., 2004), 78.

² Zeyd b. Abdükerim b. Ali Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, (Riyad: Dâru'l-Asıma, 1410), 21.

³ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 53.

⁴ Hayrettin Karaman v.dğr., *.Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara, DİB., Yay., 2014), 4: 755.

⁵ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 287.

Peygamber! Allah'tan gelen gerçekleri örtbas edenlere söyle: Eğer inkârdan (ve düşmanlık ile saldırganlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır" (Enfâl 8/38). Ayetteki genel ifadeye bakarak inkâr halinde işlenen her suçun, yapılan her kötülüğün Müslüman olduktan sonra bağışlanacağını söyleyen âlimler de olmuştur¹ Allah, affedeni mükâfatla müjdelemiştir. Vereceği mükâfatı belirtmemiş olmasının nedeni af etmeye teşvik amaçlıdır.² "... Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Birbirinize karşı faziletle muamele etmeyi elden bırakmayın." (Bakara 2/237). İbn Cerir'in bazılarından rivayetle söylediğine göre; burada hitap hem erkeklere hem de kadınlardır.³ "*Siz ey iman edenler! Öldürme olaylarında (adil karşılık olan) kısas, size farz kılındı. Hüre karşı hür, köle için köle, kadın için kadın öldürülür. Bununla beraber öldüren kimse, öldürülenin kardeşi, (varisi veya velisi) tarafından affedilirse, o zaman affedenin dinin öngördüğü diyeti istemesi, affedilenin de onu güzelce ödemesi gerekir.*" "Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve rahmettir. Buna rağmen bir kimse bilerek ve isteyerek hak ve adalet sınırlarını aşarsa pek acıklı bir azap vardır" (Bakara 2/178). Âyette Allah, affedildikten sonra, suçluya marufla hareket etmesini emretmektedir. Kısası affedip diyet almanın, Allah'ın bu ümmete bir merhameti ve kolaylığıdır.⁴ Ayetteki "*Bununla beraber kim, kardeşi (öldürülenin varisi veya velisi) tarafından affedilirse*" cümlesini açıklamak için müfessirler Katil için öldürdüğü din kardeşi veya onun velisi tarafından kısastan bir şey affedilirse; veli, kısas yerine diyet ve erşe (yaralama diyetine) razı olursa hem veli hem katil güzel davransın. Affeden, iyilikle affına uysun, kabul edilmeyecek, üstesinden gelinemeyecek taleplerde bulunmasın; insanlarca bilinen, uygulanan isteklerde bulunsun. Katil de istenen maruf diyeti güzelce ödesin.⁵ "Ve onlar için Tevrat'ta şöyle hüküm koyduk. Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalarda o yaranın benzeri bir karşılık vardır. Ama kim de bu hakkını sadakasına sayarak (kısastan vazgeçerse), geçmiş günahlarının ve kusurlarının yaradan tarafından bağışlanmasına neden olacaktır. Allah'ın vahyettiğine göre hüküm vermeyenler zalimlerdir" (Maide 5/45). Allah, affi mağdur için kefarete saymış ve sadaka olarak isimlendirmiştir. Bunun nedeni affi teşviktir.⁶ Buna benzer birçok ayet vardır. Ateş'e göre Cenâb-ı Hakk'ın

¹ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 689,690.

² Halid Mustafa Hâşim, *el-Cerîme*, (Herndon, el-M'ahedu'l-'Alemlî li'l-Fikri'l-İslâmî, 2007), 277.

³ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*, trc. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yay., 1984), 3: 950.

⁴ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 286, 287.

⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Yay., 1997), 3: 289-290.

⁶ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 287.

Kur'an'da anlattığı Tevrat hükümleri, bizim için de geçerlidir, farzdır. Ama Kur'an'da anlatılmayan Tevrat hükümleri, bize farz olmaz. Zira Kur'an'da anlatılan Tevrat hükümleri, Allah'ın her millet ve devir için geçerli genel kurallarıdır. Bunların Allah'ın vahyi olduğunda kuşku yoktur.¹

İnsanı intikam almaya götüren en büyük etken öfkedir. Öfke anında kişi sağlıklı bir karar veremez. Allah, öfkesini kontrol altında tutanları övmektedir. Öfkeyi yenmek Allah'ın övgüsüne muhatap olmayı getirir. Mümin kişiye bu şekilde davranması tavsiye edilmiştir. “Onlar ki hem bolluk hem de darlık zamanında Allah için harcarlar, öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanları affederler. Çünkü Allah iyilik yapanları sever” (Âl-i İmrân 3/134). Yüce Allah, genişliği yer ve gök kadar olan cennetini, affeden ve Allah'tan mağfiret dileyen muttakiler için hazırlamıştır.² affın; hayrın en yücelerinden olduğunu belirtmektedir.³ İnsanların kendilerine karşı yapılan kötülükleri affetmeleri, muttakilerin üç özelliğinden üçüncüsüdür. Birinci özellik, bollukta ve darlıkta infak etmek, ikincisi, kişinin öfkesini yutmasıdır. Bu, öfkeyi yutma özelliğinin tamamlayıcısıdır. Öfkesini yutan kişi, öfkesini yuttuğuna pişman olabilmektedir. Pişman olduktan sonra tekrar intikam almak isteyebilmektedir. Affedicilik vasfıyla öfkeyi yenmenin onlarda ayrılmaz bir özellik haline geldiğini göstermektedir. Bu özelliklere sahip olan kişi için bunların dışındakiler kolaydır. Bu özelliklerle ihsan sıfatı* tamamlanmış olur. Allah, bu sıfatlara sahip muhsinleri sevdiğini beyan etmektedir.⁴ “Onlar ki hem bolluk hem de darlık zamanında Allah için harcarlar, öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanları affederler. Çünkü Allah iyilik yapanları sever” (Âl-i İmrân 3/134)

Peygamber'in (s.a.v.) affediciliği Allah'ın vahyiyledir. Vahiy bunu emrettiğinde, bunun pratiğini Resûlullah'ta görürüz. Müminler de bunu kendileri için güzel örnek kabul ederler. “Artık onları bağışla ve affedilmeleri için dua et” (Âl-i İmrân 3/159). Uhud günü olanlardan sonra Allah; Resulüne, ashabına nasıl davranacağını öğretmekte, onların üzerinde olan hakkını, affetmesini emretmektedir. Af konusunda, müminlerin Peygamber'i (s.a.v.) örnek almalarını öğütlemektedir.⁵

¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2: 538.

² Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 48.

³ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 48.

*Kur'an-ı Kerim'de ihsan kavramı hem Allah'a hem de insanlara nispet edilerek yetmiş aşkın âyette mastar, fiil ve isim şeklinde geçmekte, bu âyetlerin bir kısmında “başkasına iyilik etmek”, bir kısmında “yaptığı işi güzel yapmak” manasında, çoğunda ise herhangi bir belirlemeye gidilmeden mutlaka anlamda kullanılmıştır. (TDV. İslam Ansiklopedisi, İHSAN Mad.)

⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 3: 91.

⁵ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 48.

İnsan kendisine karşı yapılanlarda hemencecik karşılık vermek ister. Yapılanlara karşı hoşgörölü olmak ve karşılık vermemek ise, farklı bir meziyettir. Bu meziyete sahip olmanın değeri de büyüktür. “Kim (her türlü sıkıntı ve eziyetlere) sabreder, (yapılan kötülöklere de intikam almayıp) affetme yolunu tutarsa, şüphesiz bu hareketi kararlılıkla yapılmaya değeri işlerdendir” (Şûrâ 42/43). Peygamber (s.a.v.) de, “Allah affeden bir kulun ancak izzetini, şerefini arttırır.”¹ buyurmaktadır. Enes b. Malik’ten gelen rivayete göre: Peygamber’e (s.a.v.) kısasla ilgili ne getirildiyse O, affedilmesini emretmiştir.² Ebu Hureyre’den yapılan rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.): “Sadaka malı eksiltmez, kulun başkasını affetmesiyle Allah da onun derecesini yükseltir.”³ buyurur. Başka bir rivayette de Peygamber (s.a.v.): “Birbirinizin değeri üzerindeki cezaları affedin.”⁴ Buyurur. Hadisten anlaşılan, müminlerin konuyu kendi aralarında ve birbirlerini affederek çözmeleridir. Peygamber (s.a.v.), “konu bana iletildiğinde ise, artık ben o cezayı uygularım” buyurur.⁵

Aişe (r.a.) den rivayetle: “Allah Resulü (s.a.v.), iki iş arasında tercih yapmak durumunda kaldıklarında, günah olmadığı sürece kolay olanını seçerdi. Günah olduğunda, ondan uzak dururdu. Peygamber (s.a.v.), Allah’ın haram kıldığı yasaklar çiğnenmedikçe, kendisi için asla öç almazdı”⁶ diye buyurur.

Kisasla ilgili af, İslâm’a has bir uygulamadır. Yahudilerde kasten adam öldürmede kısas yapılırdı. Onlarda af veya diyet yoktu. Müslümanlara bir rahmet ve kolaylık olarak af hakkı ve yetkisi verilmiştir.

Affin yararlarından biri, katilin işlediği cinayetten sonra pişmanlık duyup salih ameller yaparak, o kötölüğün izlerini silmesidir. Af sayesinde kendini islah fırsatını elde eder. Ölümün eşiğinden dönerek yeni bir hayata başlar ve affin verdiği fırsatı değerlendirir.

Maktulün yakınları tarafından öldürölmesi için, katile kısas uygulanması istenebilecekken, maktulün yakınlarının katili af etmeleriyle, katilin kanı korunmuş olur.⁷ Kısasa hakkı olanın, affettim demesiyle, kısas kalkar. Kısasa hakkı olanlardan birinin affıyla da kısas düşer. Mirasçılardan

¹ Müslim, “Birr”, 69.

² Ebû Dâvud, “Diyât”, 3; Nesâî, “Kasâme”, 28-29.

³ Müslim, “Birr”, 69.

⁴ Buhari, “Menakibu’l-Ensar”, 11.

⁵ Bin Zeyd, *el-’Afv ‘ani’l-’Ukûbe fi’l-Fikhi’l-İslâmî*, 28.

⁶ Buhârî, “Hudud”, 11; Müslim, “Fedail”, 77.

⁷ Hâşim, *el-Cerîme*, 278-279.

birinin bulunmaması halinde, affedeceği ihtimali bulunduğundan kısas uygulanmaz. İkrahlâ bile olsa kısasta af geçerlidir.¹

Âlimler, kısasın affedilebileceğini; affın, kısastan daha üstün olduğu konusunda icma etmişlerdir.² Kur'an, haksız yere zarara uğratılan ferde kısas uygulama imkânını vermekte ise de affetmenin; af eden için daha hayırlı olduğunu belirtir.³

1. Kısas ve Diğer Cezalarda Af

1.1. Kısas Cezasının Affi

Arapçada, arka arkaya gelmek, iz sürmek, birisinin yaptığı işi ondan sonra takip etmek anlamında ize uymak, kesmek, anlamlarına gelen k-s-s fiilinden türetilen kısas kelimesi, bir şeyin iki tarafının birbirine eşit olması, fiile aynı şekilde karşılık verilmesi,⁴ cinayette ödemek, mümaselet⁵ anlamlarına gelmektedir.

Kısasın, mağdurun velisinin hakkı olması ve bunun böyle kabul edilmesinin birinci sonucu; onun faili affetme yetkisine sahip olmasındandır. Yüce Allah, bunu hafifletme ve rahmet olarak zikretmektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Ancak her kimin cezası kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellekle ödemelidir. Bu söylenenler rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir” (Bakara 2/178). Bazen kısasın uygulanması durumunda, insanlar arasında ilişkiyi kesme ve benzeri birtakım problemler doğabilir. Böyle bir durum, bizzat mağdurun velisine de zarar verebilir. Resûlullah (s.a.v.), çoğu zaman uygulanacak olan hükmün kısas olduğunu ifade buyurduktan sonra, failin affedilmesini teşvik ederdi. Bununla birlikte, Resûlullah (s.a.v.), kısası hak eden bazı caniler için affi teşvik etmemiştir. Çünkü böylesi durumlarda af için gerekli ortam yoktur. Tersine kısası uygulamak suretiyle, fesadın kökünden kesilmesi, suçta engel

¹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 153.

² Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 288.

³ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *İslamiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslâmî kavramlar*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989), 130.

⁴ Muhammed Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, (Dimaşk, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, t.y.), 335; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, (Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1979), 142; el-Hüseynî Süleyman Câd, *el-'Ukûbetü'l-Bedeniyye fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, (Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1991), 89; Abdülkerim Zeydân, *el-Kisâs ve'd-Diyât fi'ş-Şeri'ati'l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 23.

⁵ Muhyiddin Yahya b. Şeref Nevevî, *Tahrîru Elfâzi't-Tenbîh ve Lüğatü'l-Fikh*, (Dimaşk: Daru'l-Kalam, 1988), 293; Muhammed Ahmed Dav Terhûnî, *Hücciyetü'l-Karâin fi'l-İsbâti'l-Cinâi*, (Bingazi: Menşûrâtü Câmî'atu Kar Yûnus, 1993), 275; Sâdik Mehdî, *el-'Ukûbâtü'ş-Şer'iyye ve Mevki'uha mine'n-Nizâmî'l-İctimâi'l-İslâmî*, (Kahire: ez-Zâhir li'l-İlâmi'l-'Arabî Kısmu'n-Neşr, 1987) 79.

olunması ve Allah'ın "kısasta sizin için hayat vardır" (Bakara 2/179). Ayetinde beyan ettiği güvenli, faziletli hayatı sağlamak vardır.¹ "Kısastan korkarak Müslüman kardeşini öldürmekten vazgeçen kişi, bu hareketiyle kendi hayatını, öldüreceği kimsenin hayatını ve toplum fertlerinin hayatını kurtarmış olur. Allah'ın kısastan kastı, toplum barışını temin etmektir."²

Kıyas ve diyet cezalarında, mağdur veya mağdurun varisleri cezayı bağışlayabilir. Devlet başkanı, mağdur ve mağdurun mirasçıları mevcut iken, suçluyu devletin otoritesine dayanarak re' sen affedemez. Affetme yetkisi tamamen mağdurun yakınlarına ait olan bir haktır. Ancak mağdurun mirasçısı yoksa bu durumda devlet başkanı onun mirasçısıdır. İslâm hukukunun genel kuralı budur. Hâkim, cezanın kararını vermekle yetkilidir. Ceza kıyas ise, mağdur bu cezanın verilmesinden vazgeçerse, hâkim cezayı infaz etmez. Mağdur, kıyasın yerine diyet verilmesini isterse, hâkim suçludan diyeti talep eder. Mağdur, diyet talebinde de bulunmuyorsa hâkim suçluya ta'zir cezası verir.³

İslâm ceza hukukunda af, kişi haklarından olan kıyas cezasını düşüren sebeplerden biri olarak kabul edilmiştir. Suçlunun, mağdurun bizzat kendisi ya da hak sahipleri tarafından af edilmesi, ayet ve hadislerde teşvik edilmiştir. Ayrıca bu konuda İslâm hukukçuları arasında da icmâ' (görüş birliği) vardır. Öldürme ve müessir fiillerde uygulanan kıyas cezalarında af, kul hakkı olarak nitelendirilen kıyası düşürmekle birlikte, yetkili merci gerekli görürse suçluya ta'zir cezası verebilir. İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre, kasten öldürme ve yaralama suçlarında, af hem karşılıksız hem de diyet karşılığında olabilir. Kıyas cezasında af geçerli olduğu gibi, diyet cezasında da ister asli, isterse bedel ceza konumunda olsun, af caiz ve geçerli kabul edilmiştir.⁴

1.2. Had Gerektiren Suçlarda Af

Had, kelimesi lügatte, men ve iki şey arasındaki engel anlamındadır.⁵ Şer'i anlamı, Allah'ın hakkı olarak belirlenmiş cezadır.¹

¹ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, trc. İbrahim Tüfekçi, (İstanbul: Kitabevi, 1994), 497, 498.

² Muhammed Ali Sabuni, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, trc. Mazhar Taşkesenlioğlu, (İstanbul: Şâmil Yay., t.y.), 1: 150.

³ Osman Şekerci, *İslâm Ceza Hukuku'nda Tazir Suçları ve Cezaları*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Yay., 1996), 21, 23.

⁴ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 278, 279.

⁵ Nedim Mar'aşlı, Üsâme Mar'aşlı, *es-Sihâh*, (Beyrut: Dâru'l-Hadaretî'l-Arabiyye, 1975), 185; Hafîl 'İd Gazâlî, *Eseru Tatbîki'l-Hudûdi's-Şer'iyyeti fi Tahkîki'l-Emni ve'l-İstikrâri li'l-Müctem'a*, (Suudi Arabistan: Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. S'ûûd el-İslâmiyye, 1396/1976), 5; Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 123; Muhammed Haffâl Alî Dâvud, *et-Tevbe ve Eseruha fi İskâti'l-Hudûdi fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, (Beyrut, en-Nahdatu'l-Arabiyye, 1989),

Cezalara “hudûd” denilmesi, bu cezaların, Allah tarafından belirlenmiş olmaları, bu cezalarda arttırma ve eksiltme yapmaya Allah’tan başka kimsenin yetkisinin olmaması,² bu cezaların suçları tekrar etmekten kişileri sakındırması ve verilecek cezanın miktarının belli olmasındandır. Allah, hudûd (sınırlar) koymuştur. Bu sınırların geçilmemesini, sınırları geçenlerin cezalandırılmasını emretmiştir. Bu sınırları da kendine izafe ederek (hudûllah) olarak belirtmiştir.

Had cezası, Allah’ın hakkıdır. Bundan dolayı mağdur veya devlet başkanı bu cezayı bağışlayamaz, hafifletemez ve sınırlandıramaz. Aksi bir tasarruf geçersizdir ve cezayı düşüremez. Bu suçların cezasını Allah tespit etmiştir. Hâkim, ancak infaz hükmünü verebilir.³

Kişisel hakları kapsar nitelikte olmaları sebebiyle, yetkili merciin harekete geçmesi için, mağdur tarafından dava açılmasına bağlı olan had cezalarında – ki bunlar kazf ve hırsızlık suçlarının karşılığında uygulanan hadlerdir- af söz konusu olabilir. Bu her iki suçun, yargıya intikal etmeden önce veya sonra henüz hüküm kesinleşmeden, mağdurun suçluyu affetmesiyle düşeceği konusunda, İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde, “Birbirinize karşı haddi gerektiren bir suç işlediğinizde, onu affedin. Bana ulaşan her had (suçunun) cezasını, uygulamak vacip olur.”⁴ buyurur. Resulullah (s.a.s) böylece yargıya intikal etmeden önce had cezalarında affin mümkün olabileceğini, ancak mahkemede dava açıldıktan sonra aftan söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Yargıya intikalden önce, affin geçerli olabileceği konusunda; şu olay da bize bir fikir vermektedir. Peygamber (s.a.v.), Saffân b. Ümeyye’nin ridâsını (omuza alınan örtü) çalan hırsızın elinin kesilmesini emrettiğinde Saffân, “Ben böyle olmasını istemedim; benim ridâm ona sadaka olsun.” demiş ve bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Bunu bana gelmeden önce yapsaydın ya.”⁵ buyurmuştur.

Hırsızlık suçunu işleyen suçlu, yetkili mercilere götürülmeden, yani; resmi formalite başlatılmadan, mağdurun hırsız affetmesinde, hukukçular bir sakınca görmemişlerdir. Bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘den şöyle

173; Alî b. Meccuddîn b. eş-Şahrûdî Bistâmî, *el-Hudûd ve'l-Ahkâmu'l-Fıkhiyye*, (Beyrût, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991), 46.

¹ Subhî Mahmasânî, *ed-D'aâimu'l-Hulkiyye li'l-Kavânini's-Şeriyye*, (Beyrut, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), 436; Alî b. Meccuddîn b. eş-Şahrûdî Bistâmî, *el-Hudûd ve'l-Ahkâmu'l-Fıkhiyye*, (Beyrût, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991), 46; Terhûnî, *Hücciyetü'l-Karâin fi'l-İsbâti'l-Cinâi*, 201; Zeydân, *el-Kisâs ve'd-Diyât fi's-Şeri'ati'l-İslâmiyye*, 10.

² Muhammed Muhammed Hâtir Eş-Şeyh, *Eseru Tatbiki'l-Hudûdi's-Şer'iyyeti fi Tahkiki'l-Emni ve'l-İstikrâri Li'l-Mucteme'*, (Suudi Arabistan: Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1396/1976), 13.

³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 21, 23.

⁴ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 26.

⁵ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 27; İbn Mâce, “Hudûd”, 15.

rivayet edilmiştir: “Aranızda meydana gelen ve had gerektiren suçlarda birbirinize karşı affedici olun. –Aranızda halletmeden- durum bana gelirse cezasını uygulamam gerekir.”¹ Buyurmuştur. Böyle bir durumda; mağdur tarafla suçlu taraf, adli takibat başlamadan önce, olayı kendi aralarında çözebilirler. Olay mahkemeye getirildiği zaman, yetkili mahkemeyi ceza vermekten uzak tutmak mümkün değildir. El kesme cezasından kurtulan hırsızın, çaldığı malı sahibine teslim etmesi gerekir. Şayet çaldığı mal ortada yoksa, bedelini öder. Had cezasının düşmesiyle birlikte, suçlu ta ‘zir cezasıyla cezalandırılır.²

Şunu ifade edelim ki, bu af sadece kişisel hakları düşürür, kamusal haklar afa düşmeyeceğinden, suçluyu, yetkili merci ta ‘zirle cezalandırma yoluna gidebilir. Hüküm kesinleştikten veya suç delille ispatlandıktan sonra, mağdurun suçluyu affının, cezayı düşürüp düşürmeyeceği İslâm hukukunda tartışılmıştır.³ Ebû Hanife, kendisinden nakledilen bir görüşe göre İmam Mâlik ve diğer birçok hukukçu ise, hüküm kesinleştikten veya yargıya intikalden sonra affın caiz olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu görüş sahiplerine göre, mağdurun suçluyu affının, cezaya hiçbir etkisi yoktur. Buna karşılık İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Hanefilerden Ebû Yusuf’a göre, kazf suçundan hüküm kesinleştikten sonra mağdurun affı cezayı düşürür.⁴

1.3. Ta ‘zir Cezasında Af

Ta ‘zir, lügatte; men etme,⁵ terbiye ve yardım etme, geri çevirme anlamındaki “el-azr” kökünden gelir ve had cezaları dışında bir ceza ile tedip etme manasında kullanılır.⁶

İslâm hukukçuları ta ‘zir cezalarında affın caiz olduğuna delil gösterirken, ta ‘zir cezalarında af, bazen cezanın bir kısmının ya da tamamının infaz edilmemesi yoluyla, bazen de o cezayı daha hafif bir cezaya çevirmek yoluyla gerçekleşebilir. Dolayısıyla suçlu mahkemeye çağrılın veya çağrılmasın, hakkında ceza kararı çıkmadan affın gerçekleşmesi diye bir şey söz konusu olamaz.

¹ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 25; Nesâî, “Sârik”, 13.

² Şekerci, *İslâm Ceza Hukuku’nda Tazir Suçları ve Cezaları*, 21, 23.

³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 71.

⁴ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 277, 278.

⁵ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 298.

⁶ Behnesî, *el-Ukûbe fi’l-Fikhi’l-İslâmî*, 129.

⁶ Yusuf Karadâvî, *İslâm Hukuku Evrensellik-Süreklilik*, trc. Yusuf İçsıcık, Ahmet Yaman, (İstanbul: Nida Yay., 2014), .47; Nevevî, *Tahrîru Elfâz’i’l-Tenbîh ev Lüğatü’l-Fıkh*, 328; Câd, *el-Ukûbetü’l-Bedeniyye fi’l-Fikhi’l-İslâmî*, 87; Muhammed b. Abdullah Zâhım, *Âsâru Tatbîki’ş-Şerîati’l-İslâmiyye fi Men’i’l-Cerîme*, (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1991), 14; Mehdî, *el-Ukûbatü’ş-Şer’iyye ve Mevki’uha mine’n-Nizâmî’l-İctimâ’i’l-İslâmî*, 109; Zeydân, *el-Kısâs ve’d-Diyât fi’ş-Şer’ati’l-İslâmiyye*, 11.

Kararda adli bir hatanın olması, -af dışında- bu hatanın telâfi imkânının bulunmaması durumunda da af kararı verilebilir. Ayrıca cezanın bir kısmının infaz edilmesinden sonra iyi hal vb. nedenlerle, devlet başkanı tarafından suçlunun geri kalan cezası affedilebilir. Suçun affının gereği karar hükümsüz hale gelir, suçla ilgili bütün sonuçlar ortadan kalkar. Yani o suçla ilgili açılan veya açılma imkânı bulunan davaların hükmü kalmaz. Ayrıca o suçla ilgili verilen kararlar da hükümsüzdür.¹

İslâm hukuku, emanete hıyanet, faiz, sövme, rüşvet ve bunlara benzer fiilleri suç saymış, fakat bunların cezasının mahiyetini ve sınırını belirlememiştir. Yasama yetkisini elinde tutan organa –kamu çıkarını ve İslâm'ın genel hükümlerini aşmamak şartıyla- hareket serbestliği vermiştir. Ta 'zir suçlarında devlet başkanı suçun cezasını affetme yetkisine sahiptir. Bu hususta göz önünde tutulacak temel kaide, toplumun genel çıkarları ve mağdurun şahsi haklarına bir zararın verilmemesidir. Şayet suçlunun affı, toplumun önemli çıkarlarını ihlal ediyorsa, mağdurun buna rağmen suçluyu bağışlama yetkisi yoktur. Şafii, ta 'zir cezasının infazının devlet başkanının bir hakkı olduğunu, kamunun çıkarı mevzubahis olunca, bu hakkını kullanabileceğini ifade etmektedir. Olayda kamu çıkarının olup olmadığının takdir hakkı ise; devlet başkanına (başka bir ifade ile yasama organı) aittir. Cezayı affetmek, infaz etmek veya cezalardan birini tercih etmek de devlet başkanının yetkisindedir.²

Ta 'zir suç ve cezalarında, yetkili merciin takdir hakkı vardır. Yetkili merciin af yetkisinin oluşu, ta 'zir cezalarını diğer cezalardan ayıran niteliklerin başında gelir. Dolayısıyla yetkili merci uygun görürse, suçlunun pişmanlığını dikkate alabilir ve cezayı af edebilir.³

Kişi haklarının ihlal edildiği durumlarda ise, devletin af yetkisi olmayıp mağdur şahıs dilerse suçluyu affedebilir. Ancak kişisel ve kamusal hakların birleştiği ta 'zir cezalarında, taraflardan birisinin affı diğer mağdurun hakkını düşürmez.⁴

2. Sulh

Sulh, fesadın zıddı ve anlaşma yapmak anlamlarındadır. Sözlükte barış, anlaşma, anlaşmazlığın giderilmesi manalarına gelen sulh⁵, yargılama usul hukukunda, taraflar arasında cereyan eden çekişmenin ve görülmekte olan davanın, bir anlaşma ile sona erdirilmesi anlamını taşımaktadır. Kul hakları ile ilgili mal ve cinayet davalarında, tarafların bir meblağ üzerinde

¹ Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, 59, 60.

² Osman Şekerci, *İslâm Ceza Hukuku'nda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Yay., 1996), 22.

³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 271.

⁴ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 279.

⁵ Mar'aşli, Mar'aşli, es-Sihâh, 613,614.

anlaşmaları (sulh), suça karşılık öngörülen cezanın düşmesini sağlamaktadır.¹

Sulh akdinin hukuki temeli, ayet, hadis ve icmâ delillerine dayanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanlara değişik vesilelerle daima sulh yolu önerilmiştir. Bazen tavsiye, bazen de emredilmiştir. Bu bağlamda, "Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı kocanın aralarında anlaşarak sulh yapmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır" (Nisâ 4/128).

Ayeti özelde eşler arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesinde yapılacak sulhu ifade ediyorsa da genelde anlaşmazlıkların çözümünde hukuki zemini olan bütün sulh çeşitlerini kapsamaktadır. Nitekim bu ayet, sulh akdinin meşru oluşuna delil kabul edilmiştir. Peygamber (s.a.v.)'in de sulh akdinin meşruluğuna delil olacak nitelikte birçok hadisi ve uygulaması vardır. Örneğin, Peygamber (s.a.v.): "*Haramı helal yahut helali haram yapan sulh dışında, Müslümanlar arasında yapılacak sulh caizdir.*"² buyurmaktadır. Sulhun meşruluğu konusunda, İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır.³

Haramı helal, ya da helali haram yapmadıkça, sulh yapmak Müslümanlar arasında caizdir. Buna göre, canî ile mağdurun velileri arasında belli bir bedel karşılığı, af üzerine sulh yapılacak olursa, böyle bir sulh caizdir. Müçtehitlerin ekserisi sulh bedelinin mala dayalı bir nesne olmasını şart koşmuşlardır. Sözelimi herhangi bir ziraat arazisinin ürününün belli bir süre alınması ya da gelir getiren herhangi bir konağın gelirinden belli bir süre yararlanılması vs. gibi. Sulh bedeli herhangi bir mal ile değerlendirilmemiş ise, sözelimi yapılan sulh caninin o yeri terk etmesi biçiminde yapılmış ve mal ile herhangi bir ilişki kurulmamışsa bu durumda Hanefilere göre yapılan sulh anlaşması batıldır. Fakat af gerçekleştiği için kısas sakıtı olur düşer. Bu görüş Malikilerin de nezdinde makbul bir görüştür. İmam Malik'in talebelerinden Abdurrahman b. el-Kasım, bu yaklaşımı benimser.⁴

Sulh, bir bedel karşılığında kısastan vazgeçmeyi ifade eder. Kısastan maksat, hayatın korunmasıdır. Sulh yapınca, veli katili öldürmez. Böylece kısastan beklenen gaye, kısas yapılmadan elde edilmiş olur. İki veliden biri sulh yapınca, kısas uygulanmaz.⁵

Sulh, İslâm hukukunda, cezaları düşüren sebepler arasında sayılmıştır. Ancak had cezalarında sulh geçerli değildir. Kısas, niteliği

¹ Nihat Dalgın, *İslâm'da Tövbe ve Cezalara etkisi*, (Samsun, Etüt Yay., 1999), 29.

² Ebû Dâvûd, "Akdiye", 6; Tirmizî, "Ahkâm", 10; İbn Mâce, "Ahkâm", 15.

³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 272.

⁴ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, 504, 505.

⁵ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, 153.

itibarıyla kişisel bir hak olduğundan; mağdur, suçluyla bir bedel karşılığında anlaşarak kısastan vazgeçebilir. Nitekim İslâm hukukçuları, sulh ile kısas ve diyet cezalarının düşeceği konusunda görüş birliği etmişlerdir. Hatta, kısas cezasına delil kabul edilen, "...Fakat kim de bu hakkını bağışlar ve sadakasına sayarsa o, kendisi için bir kefaret (günahlarının affına bir vesile) olur ..." (Mâide 5/45). Âyeti, affın daha hayırlı olduğunu belirtir. Ancak mağdur, suçluyu af yolunu tercih etmezse, herhangi bir bedel üzerinde suçlu ile anlaşarak, kısas hakkından vazgeçebilir.¹

Katili affetme hakkının yüce Allah tarafından maktul yakınlarına verilmesi, yukarıda geçen Bakara süresi, 178. Ayetinde belirtildiği gibi, O'nun kullarına bahsettiği bir lütfu ve rahmetidir. Kısası farz kılan yüce Allah, diğer taraftan insanları affetmeye teşvik etmekte ve hudutları belirlemektedir. Allah'ın, kısas hükmünü bildirdikten sonra maktul tarafını affa teşvik etmesi, bir adalet ve onları itaat yolunda yüceltmeye davettir.² Ayet, sulh yoluyla anlaşılan bedelin (diyet, tazminat vb.), mağdura, güzellikle ödenmesine işaret etmektedir. Nitekim Abdullah b. Abbas, bu ayetin sulh konusu ile ilgili olarak nazil olduğunu ifade etmektedir. Peygamber (s.a.v.) de, "*Kim kasten birisini öldürürse maktulün velilerine teslim olunur. Onlar dilerlerse onu öldürürler, dilerlerse, diyetini alırlar. Bir şey üzerinde karşılıklı anlaşılırsa, o da muteber olup maktulün velilerindedir.*"³ buyurmuştur. Suçlu ile mağdur veya suçlu ile yakınları, kendi aralarında sulh yaparlarsa ceza düşer.⁴

3. Tövbe

Tövbe, lügatte pişmanlık duymaktır. Allah'a tövbe etti, günahtan döndü ve pişmanlık duydu anlamındadır.⁵ Şer'i anlamı, hatalı yoldan hak yola dönmektir. Bir daha hak yoldan dönmemeye karar vermektir. İstilahî ve lügavî anlamları arasındaki ortak anlam günahattan pişmanlık duymaktır.⁶

Tövbe, Allah'ın kullarını bağışlamak için onlara verdiği bir fırsattır. Bu fırsatı kullarına tanıyan Allah, kullarına da birbirlerine karşı (affedici olmalarını) istemektedir. Hata yapmak beşer olmanın bir özelliğidir. Hata yaptıktan sonra pişmanlık duymak ise bir erdemdir. Âyet-i kerime 'de: "Ve onlar ki, Allah'la beraber asla birtakım ilahlara yalvarıp yakarmazlar ve hukuki bir gerekçe olmadıkça, Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymazlar ve zina etmezler. Çünkü bilirler ki, bunlardan herhangi birini işleyen kimse, bir

¹ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 273.

² Sabunî, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, 1: 150.

³ İbn Mâce, "Diyât", 12.

⁴ Bin Zeyd, *el-'Afv 'ani'l-'Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 21.

⁵ Mar'aşli, Mar'aşli, es-Sihâh, 114.

⁶ Hâşim, *el-Cerîme*, 285.

günaha bulaşmış olmakla kalmayacak; fakat kıyamet gününde, azabı kat kat olacak ve aşağılık bir durumda, temelli olarak kalacaktır. Şu kadar ki, pişman olup doğruya dönen, inanıp dürüst ve yararlı davranışlar ortaya koyan kimseler, bunun dışındadır. Bundan dolayı Allah, bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Çünkü Allah, çok acıyan ve çok bağışlayandır” (Furkân 25/68-70). Buyurur. Cumhuriyet görüşüne göre, bu ayetle, tövbe eden kişinin, adam öldürme dâhil, bütün günahlarının temizleneceği belirtilmiştir. Mutezile ve sahabeden İbn Abbas ve diğer bazıları, katilin tövbesinin kabul olunmayacağını belirtmişlerdir.¹ Ebu Hanife’ye göre, dinden dönen kadına tövbe etmesi ve tekrar İslâm’a dönmesi için uyarıda bulunulur ve bu hususta zorlanılır. Mürteddin suçunun sabit olmasından sonra, bu ceza hemen uygulanmaz, suçlunun tövbe etmesi istenilir.²

Tövbeyle ta’zir cezalarının düşüp düşmeyeceği noktasında İslâm hukukçuları, ihtilafli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısım Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbelî hukukçunun konuyla ilgili ortak düşünceleri, ta’zir gerektiren suçlarda tövbeyle cezanın düşmeyeceği şeklindedir. Bu görüşü savunan hukukçular, verilen cezanın, günahın kefareti olduğu noktasında birleşmektedirler. Bu açıdan düşünüldüğünde, tövbeyle cezanın düşmemesi yargı açısından gereklidir. Ta’zir cezalarının tövbe ile düşüp düşmeyeceği tartışmaları içinde yer alan görüşlerden bir diğeri, suç işleyen kişinin hatır sahibi bir kimse ve ilk kez suç işlemesi durumunda, aldığı ta’zir cezasının affedilmesinin uygun olacağı görüşüdür. İbn Hacer’in “Had cezaları dışındaki suçlarda, mürüvvet sahibi kimselerin hatalarını dikkate almayın.” şeklindeki fetvası bu görüş sahiplerince delil olarak gösterilmiştir.³

Ebu Said el-Hudrî’den gelen rivayete göre Peygamber (s.a.v.): “Sizden önceki kavimlerden birinin içindeki bir adam, doksan dokuz kişiyi öldürdü. Yeryüzündeki en bilgin adamı sordu. Ona bir rahibi gösterdiler. Rahibe gelerek, doksan dokuz kişiyi öldürdüğünü, tövbe edip edemeyeceğini sordu. Rahip, tövbe edemeyeceğini söyledi. Rahibi de öldürdü. Rahiple beraber yüz kişiyi tamamladı. Tekrar yeryüzünün en bilgin kişisini sordu. Onu âlim birine götürdüler. Ona da yüz kişiyi öldürdüğünü, tövbe edip edemeyeceğini sordu. O kişi, tövbe edebileceğini söyledi. Tövbe etmesine kimsenin engel olamayacağını, bulunduğu toprakları terk etmesini, gideceği yerde Allah’a ibadet eden kullar olduğunu, onlarla birlikte ibadet etmesini, bu topraklara dönmemesini, bu topraklarda kötülüğün yaygın olduğunu söyledi. O da rahibin sözlerini dinleyerek, o toprakları terk etti. Yolun ortalarında vefat etti. Rahmet melekleri ile azap melekleri onunla ilgili muhasama ettiler. Rahmet melekleri dediler ki: O kalpten tövbe etmiş ve

¹ Hâşim, *el-Cerîme*. 287.

² Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 73.

³ Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, 60, 61.

Allah'a yönelmiş olarak vefat etti. Azap melekleri de: O hiç hayırlı bir amel işlemedi. İnsan kılığında bir melek gelerek, onu aralarında hakem yaptılar. O da dedi ki: Mesafeyi ölçün, hangi tarafa yakınsa oraya aittir. Ölçtüler, gitmek istediği yere daha yakın olduğunu tespit ettiler. Rahmet melekleri onun ruhunu teslim aldılar.”¹ buyurmuştur.

Tövbenin üç şartı vardır. a) Günahı terk etmek, b) pişmanlık duymak, c) bir daha yapmamaya karar vermektir. Bunlar Allah hakkıyla ilgili olan konulardadır namazı vaktinde kılmamak gibi. Tövbe eğer kul hakkı ile ilgili ise, mesela; dövme, kötü söz söyleme, hakkını inkâr etme gibi konularda dördüncü bir şart daha vardır: Hak sahibinden helallik istemektir.²

Tövbe, suçlunun Allah katındaki durumunu iyileştirebileceği gibi Allah'ın kabulüne bağlı olarak suçun uhrevî cezasını da kaldırabilir; fakat tövbenin dünyevî cezaı kaldırması tartışmalıdır. Suçlunun mahkemeye intikalinden sonra, suçlunun pişman olması ve tövbe etmesi verilecek cezaı etkilemez. Ayrıca tövbenin, kul hakkının ağırlıkta olduğu kısas ve diyeti, mali ceza ve tazminatları da düşürmeyeceği açıktır. Tövbenin hadlere etkisine gelince, ilgili ayet, “Ancak sizin onları yenip, ele geçirmenizden önce tövbe edenler, bu hükmün dışındadır. Çünkü bilirsiniz ki, Allah çok bağışlayan ve çok acıyandır” (Mâide 5/34). Buyurur. Allah-ü Teâlâ, kötü şeyler yapanları tövbe ettikleri takdirde, tövbelerinden sonra durumlarını iyice düzelterek hayırlı kişilerin yolunda gittiklerini gösterirlerse, kendilerini affedeceğini vaat etmiştir.³ Yakalanmazdan önce tövbe eden bu suçluların affedileceğini bildiriyor. Müfessirlere göre tövbe ile Allah'ın hakkı düşer, fakat kulların hakkı düşmez. Şimdi bu suçlular, eğer insan öldürmüş ve yakalanmazdan önce de tövbe etmişlerse, kan sahibi isterse kısas yaptırır, isterse katili affeder. Ancak bu kişilerin mutlaka öldürülmesi zorunluluğu, tövbe ile kalkar. Adam öldürmemiş, fakat mal gasp etmiş iseler, aldıkları mal geri alınır; elleri ayakları kesilmez. Yakalandıktan sonra tövbe edenlerin durumu hakkında, ayet bir şey söylemiyor. Müfessirlere göre bunlardan ceza düşmez, bunlar belirtilen cezalara çarptırılırlar. İmam Şafii'ye göre tövbe ile bütün ilahi cezaların kalkması muhtemeldir. Çünkü Mâiz, recmedildiği zaman tövbe ettiğini söyledi. Fakat onun tövbesini, recmedildikten sonra Allah'ın elçisine haber verdiler, buyurdu ki: “Bıraksaydınız ya!” Bu da tövbenin, mükelleften, Allah'a ait bütün hakları düşüreceğini kanıtlar.⁴

Buna göre yol kesme suçuna teşebbüs edenler, yetkili merci tarafından yakalanmadan önce eylemlerinden vazgeçerlerse, kendilerine ceza uygulanmaz. Suçluların yetkili merci tarafından yakalandıktan sonra,

¹ Müslim, “Tevbe”, 25.

² Hâşim, el-Cerîme, 285.

³ Sabunî, Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri, 1: 484.

⁴ Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 2: 516.

tövbe etmelerinin cezayı düşürmeyeceği konusunda da İslâm hukukçuları aynı görüşü paylaşmışlardır. Ancak şunu belirtelim ki, yol kesme ve silahlı soygun suçunda; yakalanmadan önce yapılan tövbe, Allah (kamu) hakkı olarak nitelendirilen, had cezasını düşürür. Kişisel haklara karşı işlenen herhangi bir suç varsa, pişmanlık bu suçun cezasını düşürmez.¹

Hirâbe (yol kesme) anarşi suçunda suçlunun yakalanmadan önce kendi isteğiyle teslim olmasının, Allah hakkını düşüreceğini bildirmekte olup; bu konuda ve irtidad edenin tövbe etmesi halinde, cezanın düşüleceğinde ittifak vardır. Buna karşılık, zina iftirasında iftiraya uğrayanın şahsî hakkı sebebiyle, suçlunun tövbesi hangi aşamada olursa olsun cezayı etkilemez. Diğer hadlerde ise Şafii, Hanbelî ve Zahiriler, suçlunun mahkemeye sevk edilmeden önce, tövbe etmesinin haddi düşüreceği, ancak suçu ikinci defa işlemesi halinde, tövbesine bakılmaksızın haddin uygulanacağı görüşündedirler. Hanefiler, Malikiler ve bazı Şafîiler, tövbenin kural olarak hadleri düşürmeyeceği görüşünü benimsemişlerse de Hanefîlerin çoğunluğu, hırsızın yakalanmadan önce çaldığı malı iade edip tövbe etmesinin, haddi düşüreceğini kabul eder. İslâm hukukçularının çoğunluğu ile Züfer gibi bazı Hanefîler, ta 'zir dışındaki cezalarda, zaman aşımının söz konusu olmayacağı görüşündedirler. Hanefîlerin çoğunluğu ise genelde, kul hakkının galip veya dikkate değer oranda mevcut olduğu kısas, diyet ve kazf cezasının zaman aşımına uğramayacağını, diğer hadlerle ta 'zir cezasında, bunun söz konusu olabileceğini söylemişlerdir. Ancak cezayı düşürücü zaman aşımının süresi konusunda, farklı görüşler ileri sürmektedirler².

Hırsızın tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği konusunda iki görüş vardır: Birincisi, diğer günahlarda olduğu gibi, pişmanlık duyan ve bir daha yapmayacağına kesin söz veren kişinin tövbesi geçerlidir. İkincisi, had cezasının uygulanmasıdır. Bu, Mücahidin görüşüdür.

Abdullah b. Amr rivayet ediyor ki: "Bir kadın hırka çaldı, hırkanın sahibi, kadını Peygamber (s.a.v.)'e getirerek, kadının hırkasını çaldığını söyledi. Resûlullah (s.a.v): 'Sağ elini kesin.' dedi. Kadın tövbe edebilir miyim, dedi. Peygamber (s.a.v): 'Sen bugün anandan yeni doğmuş gibisin.' dedi.³

İbn Abbas'tan gelen bir hadise göre kasten bir mümini öldürenin tövbesi makbul değildir. İbn Abbas: "Her kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir!" (Nisa 4/93). Âyetinin, Kur'an'dan inen son ayet olduğunu ve bunu nesheden bir ayet bulunmadığını söylemiştir. Zeyd b. Sâbit, Ebu Hüreyre, Abdullah b. Ömer gibi bazı sahabeler de kasten bir mümini öldürenin tövbesi olmayacağına

¹ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 267.

² Adil Bebek, "Ceza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 22., (Ankara: TDV Yay., 2000), 477.

³ Bağdadi, *Tefsiru'l-Maverdi*, 2: 37.

kanidirler.¹ Bu konuda çok hadis vardır. Fakat selef ve halefin çoğunluğuna göre kasten de olsa adam öldüren kişi tövbe eder, iyi amel işlerse tövbesi kabul edilir; Allah, onun kötülüklerini iyiliklere değiştirir. Furkan suresinde geçen, Yüce Allah'ın tövbelinin günahlarının iyiliklere dönüştürmesi meselesi, tartışmalı bir konudur. Cumhur-u ulemaya göre, "Allah Teâlâ'nın, iman edip tövbe ederek salih amel işleyenin günahlarını iyiliklere dönüştürmesi, bu aşamadan sonra günah işleme yerine, ona iyilik yapma imkânını vermesi" anlamında olduğu yönündedir. Maktulün uğradığı zulme karşılık da nimetler verir, onu memnun eder ve hakkını helâl ettirir.²

Sonuç ve Değerlendirme

Kıyas cezasında af, maktulün velisinin kıyas hakkından vazgeçmesi ile katil ile ilgili kıyas cezası affedilebilir. Maktulün velileri, katili affettikten sonra, bir daha ona kıyasın uygulanmasını talep edemezler. Af kararından sonra katil serbest kalır ve kıyas cezası uygulanmaz. Afla, öldürme suçunu işleyen kişi yaptığı cinayetin kötülüğünü anlar ve hatasından pişman olur. Katile karşı oluşan öfke ve intikam duygusu ortadan kalkar. Bir insanın hayatı bağışlanmış olur, belki de birden fazla insanın ölümünün önü alınmış olur. Af sayesinde toplumsal barış sağlanır ve fertler arasında oluşabilecek cinayetlerin işlenmesi de engellenmiş olur. Affın hem maddi hem manevi sonuçları vardır. Affeden, affetmekle manevi bir mükâfat kazanmış olur, maddi olarak da bir canın yaşamasına vesile olur.

Kur'an'da, kıyasın hayat olarak nitelendirilmesi, kıyas cezası uygulandığında, toplumda başka hayatların yok olmaması, ölümle sonuçlanacak cinayetlerin önlenmesidir. Kıyas cezası uygulanmadığında bir kişi yerine belki binlerce kişi hayatını kaybeder. İslam'da hadlerin uygulanmasının en önemli sonucu, toplumda insan hayatının korunması ve cinayetlerin işlenmesinin önlenmesidir. Kıyasın uygulanmadığı toplumlarda seri cinayetlerin çok işlendiği ve önünün alınamadığı görülmüştür. Bu toplumlarda tekrar kıyas cezasına dönme çalışmalarının yapıldığı da bilinmektedir. Kıyasın uygulanmaması için çaba gösterenler, katile merhamet gösterirken, maktule merhamet göstermemektedirler. Bu bir çelişkidir. Asıl merhamet gösterilmesi gereken öldürülen kişidir. Masum bir insanın hayatı sona erdirilerek, Allah'tan başka hiçbir kimsenin insan hayatını sona erdirmeye yetkisi olmamasına rağmen, bir insanın hayatı son verilmektedir.

Allah'ın hadleri uygulanırken, merhamet gösterip bunlardan feragat gösterilmesi doğru bir merhamet anlayışı değildir. Onun için Allah-ü Teâlâ,

¹ Zeynü'd-din Ahmed b.Ahmed b. Abdullatif Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, trc. Kâmil Miras, (Ankara: DİB Yay., 1975), 12: 261.

² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2: 345.

hadler uygulanırken acıma hissiyle davranılmamasını ve hadlerin kararlılıkla uygulanmasını istemektedir. Affetmek de merhametin bir tecellisidir. Allah'ın, affi teşvik etmesi, merhamet duygusunun tatmin edilmesi ve insanlar arasında bu duygunun yaygınlaşmasına yöneliktir. Merhamet duygusunun yaygınlaşmasıyla cinayetlerin de azalması tabiidir.

Sulh, toplumsal barışın sürekliliği için önemlidir. Allah, sulhun daha hayırlı olduğunu belirterek, herhangi bir nedenle başlayan bir tartışmanın ve kavganın sürdürülmemesini, sulh yoluyla sonuçlandırılmasını tavsiye eder. Sulh da af gibi teşvik edilmiş, sulhtan yana tercih yapılması tavsiye edilmiştir. Müslümanlara, sulhun daha hayırlı olduğu, bunun dünyada barış içinde yaşamayı getirirken; ahirette de ecrinin verileceği ayet-i kerimede belirtilmiştir. Bütün bunlardan da anlıyoruz ki İslam, insan hayatının korunması ve toplumsal barışın sürdürülmesi için gerekli olan affetme, sulh yapma gibi meziyetleri övmüş ve bunları Müslümanlara bir ideal olarak göstermiştir. Müminlerin de bu idealleri yaşamaları ve geliştirmeleri yönünde çaba göstermelerini istemiştir. Geçmişte ve günümüzde bunun somut örnekleri vardır. Bu örnekler, başkalarının da bunu yapmasına ve bir affedicilik bilincinin yerleşmesine vesile olması içindir. Sonuçta, İslâmî hadlerin, affın ve sulhun; bir arada düşünülmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Akşit, M. Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*. İstanbul: Gaye Vakfı Yayınları, 2004.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991.
- Bağdadî, Ebu'Hisn Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basri. *Tefsiru'l-Maverdi*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Bebek, Adil. "Ceza". İstanbul: DİA, 2000.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *İslâmiyetin Kültürel Özellikleri ve İslâmî kavramlar*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.
- Bin Zeyd, Zeyd b. Abdu'l-Kerim b. Ali. *el- 'Afv 'Ani'l- 'Ukûbe fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Riyad: Dâru'l-Asima, 1410.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Muğira. *el-Câmiu's-Sahîh el-Muhtasar* nşr. Mustafa Dîb el-Buğa. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Dalgın, Nihat. *İslâm'da Tövbe ve Cezalara etkisi*, Samsun: Etüt Yayınları, 1999.
- Dinçol, Belkis. *Eski Ön Asya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2003.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*. trc. İbrahim Tüfekçi. İstanbul: Kitabevi, 1994.

- Erem, Faruk. *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku*. Ankara: Ankara Hukuk Fak., Yayınları, 1971.
- Hâşim, Halid Mustafa. *el-Cerîme*. Herndon: el-M'ahedu'l-'Alemî li'l-Fikri'l-İslâmî, 2007.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyetu li'n-Neşr, 1984.
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB., Yayınları, 2014.
- Müslim, İbn Haccâc Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, t.y.
- Ribâh, Gassân. *Nazariyetu'l-'Afv fi'Teşri'ati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Menşûrâtu 'Uveydât, 1985.
- Sabunî, Muhammed Ali. *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*. Trc. Mazhar Taşkesenloğlu. İstanbul: Şâmil Yayınları, 1984.
- Şekerci, Osman. *İslâm Ceza Hukuku'nda Tazir Suçları ve Cezaları*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir. 3.cilt. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, t.y.
- Yakut, Esra. *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*. İstanbul: Seçkin Yayınları, 2011.
- Yiğit, Yaşar. *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*. Ankara: Sistem Ofset Yayınları, 2012.
- Zebidi, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif. *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih*. trc. Kâmil Miras. Ankara: DİB Yayınları, 1975.